

Φ. Μάρκου – W. Balzer

ΠΟΙΗΣΗ, ΜΥΘΟΣ, ΕΠΙΣΤΗΜΗ*

Μετάφραση: Βικτωρία Νασούλη

Είσαγωγή

Στήν παρούσα έργασία αναπτύσσεται ένα πλαίσιο έννοιων, στό οποίο αναδεικνύονται κοινά στοιχεία και διαφορές μεταξύ τριών ειδών πολιτισμικών προϊόντων: τής ποίησης [Dichtung], του μύθου και τής επιστήμης. Η κοινή δομή των τριών φαινομένων γίνεται κατανοητή στις παραγράφους II και III μέ τήν έννοια του αναπαραστατικού συστήματος, ή όποια μέ τή βοήθεια τής τυπικής θεωρίας των μοντέλων συνδέει σημειωτικές παραστάσεις και σκέψεις μέ συστήματα. Οί σημαντικές διαφορές καθορίζονται μέ τή διαφοροποίηση (παράγρ. IV) αὐτῆς τής έννοιας, δηλαδή τά τρία φαινόμενα κατανοούνται κάθε φορά διαμέσου ειδικών τύπων αναπαραστατικών συστημάτων.

Ίδιαίτερη προσοχή δίνουμε έδω στον μύθο (παράγρ. I), ό όποίος είναι τον τελευταίο καιρό αντικείμενο αυξανόμενου ενδιαφέροντος, συχνά έξω από τις καθιερωμένες επιστημονικές δραστηριότητες. Γίνεται φανερό ότι ό μύθος καταλαμβάνει μία ενδιάμεση θέση μεταξύ τής ποίησης και τής επιστήμης: ως “συνδετικό μέλος” μεσολαβεϊ τόσο στην καθαρά έννοιολογική δομή των φαινομένων “ποίηση” και “επιστήμη” όσο και στις διαφορές τους ως προς τή μέθοδο και τό αίτημα αλήθειας (πού βρίσκονται σε συνάφεια μέ τήν έννοιολογική δομή).

Τό έννοιολογικό πλαίσιο πού αναπτύξαμε έδω θά χρησιμοποιηθεϊ σε μελλοντικές διερευνήσεις ως βάση για τήν έπεξεργασία των διαφορών ως προς τή μέθοδο και τό αίτημα αλήθειας, πού είναι φυσικό επακόλουθο τής προσέγ-

* Τό άρθρο αυτό δημοσιεύτηκε στό περιοδικό *ERKENNTNIS*, τόμ. 29, Νο 2, Σεπτ. 1988, σελ. 201-225 μέ τον τίτλο “Dichtung, Mythe . Wissenschaft”.

γισής μας. Αὐτές ὅμως θά μᾶς ἀπασχολήσουν λόγω χώρου σέ μιά ἐπόμενη ἐργασία.

I. Ἡ ἔννοια τοῦ μύθου

Ἐνῶ στήν ποίηση καί τήν ἐπιστήμη μποροῦμε νά ξεκινήσουμε ἀπό μιά βέβαια ἀσαφής, ἀλλά σχεδόν ἐνιαία πρώτη κατανόηση αὐτῶν τῶν ἐννοιῶν, στήν περίπτωση τοῦ μύθου, μᾶς φαίνεται ἀπαραίτητη μιά ἐκτενής διευκρίνηση. Μέ τή λέξη μύθος, ἐννοοῦμε ἀνθρώπινες ἢ γενικότερα κοινωνικές πράξεις, διαμέσου τῶν ὁποίων μεταδίδεται μιά διήγηση ἰδιαίτερου τύπου¹. Αὐτός ὁ ἰδιαίτερος τύπος εἶναι κυκλικός: σέ γενικές γραμμές, ὑπάρχει μιά κεντρική μορφή, ἀπό τήν ὁποία ξεκινοῦν τά δρῶντα πρόσωπα, γιά νά ἐπιστρέψουν πάλι σ' αὐτή μετά ἀπό μιά σειρά περιπετειῶν. Αὐτή ἡ κεντρική μορφή εἶναι πάντα μιά θεά ἢ μιά βασίλισσα. Τό δρῶν πρόσωπο εἶναι στίς παλαιότερες διηγήσεις ἡ (παρθενογεννημένη) κόρη της, στίς μεταγενέστερες παραλλαγές ὁ γιός της. Μπορεῖ νά γίνεται λόγος ἐπίσης γιά δίδυμους, οἱ ὁποῖοι, ὅταν εἶναι τοῦ ἰδίου φύλου, ἐμφανίζονται κυρίως ὡς ἀντίζηλοι, διαφορετικά ὡς ζευγάρι ἀγαπημένων. Υἱοθετοῦμε τήν ὑπόθεση πού ὑποστήριξαν διάφοροι συγγραφεῖς², σύμφωνα μέ τήν ὁποία τέτοιες διηγήσεις ἐξιστοροῦν ἑορτές, οἱ ὁποῖες ἀπό τή στιγμή πού ἐμφανίζονται καί λόγω δομῆς ἐξαρτῶνται ἀπό τίς ἐποχές τοῦ ἔτους. Αὐτή ἡ ὑπόθεση συμπεριλαμβάνει δύο πτυχές, οἱ ὁποῖες ἀπαιτοῦν ξεχωριστή θεώρηση. Πρῶτον, οἱ διηγήσεις “εἶναι” σέ μεγάλο βαθμό ἐξιστορήσεις, “περιγραφές” μιᾶς ἀκολουθίας ἑορτῶν, ὅπως τελοῦνται σέ συγκεκριμένες ομάδες ἢ κοινωνίες. Τέτοιες ἑορτές ἐτελοῦντο στή διαδοχή τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους καί στόν κύκλο “γίγνεσθαι-παρέρχεσθαι” ἢ “γέννηση-θάνατος” πού συνδέεται στενά μέ αὐτή· κατά τή διάρκεια αὐτῶν τῶν ἑορτῶν ἀναπαρίσταντο μέσῳ τῆς προσωποποίησης φυσικά γεγονότα μέ τελετουργικές ἢ δραματικές πράξεις. Ἡ ζωή τέτοιων “μυθικῶν” προσώπων ἐκτυλίσσεται σέ κύκλους παρόμοιους μέ αὐτούς, πού παρατηροῦμε στόν κόσμο τῶν ζώων καί τῶν φυτῶν καί στόν ἑναστρο οὐρανό. Ἐτσι, παραδείγματος χάριν, ἡ γέννηση τοῦ παιδιοῦ ἑορτάζεται πάντοτε τή μικρότερη μέρα τοῦ χρόνου. Στή συνέχεια πρέπει νά περάσει μέ ἐπιτυχία τή δοκιμασία πολλῶν περιπετειῶν στό σκότος καί κάτω ἀπό τή γῆ, μέχρις ὅτου τήν ἀνοιξη νά γίνει ἀρκετά δυνατό, νά βγεῖ

1. Συχνά ἡ λέξη “μύθος” χρησιμοποιεῖται γιά τό περιεχόμενο τέτοιων διηγήσεων. Ἐνῶ ἐμεῖς χρησιμοποιοῦμε τή λέξη γιά τήν πράξη τῆς μεταβίβασης χωρίς νά ἀκολουθοῦμε τόν κανόνα, διατηροῦμε, ἀπό τό ἕνα μέρος, μιά ἐνιαία ὀρολογία πού βοηθᾷ στήν κατανόηση τῆς ποίησης, τοῦ μύθου καί τῆς ἐπιστήμης καί ἐπισημαίνουμε, ἀπό τό ἄλλο, ὅτι μιά οὐσιαστική λειτουργία τοῦ μύθου εἶναι ἡ διατήρηση τῆς ὑπαρξης μιᾶς ὀρισμένης “εἰκόνας” πού ἀφορᾷ τήν κοινωνία. Ἐπειδή ἡ πράξη τῆς “διατήρησης τῆς ὑπαρξης” ἀφορᾷ καί τό περιεχόμενο τῆς μεταβίβασης, ἡ δική μας ἔννοια τοῦ μύθου συμπεριλαμβάνει καί αὐτή πού προαναφέραμε. Γιά μιά λεπτομερή παρουσίαση τῆς ἱστορίας τῆς ἔννοιας τοῦ μύθου πρβλ. Horstmann (1979).

2. Παραδείγματος χάριν Göttner-Abendroth (1983¹), Ranke-Graves (1963).

ἀπό ἐκεῖ (ὅπως ἀκριβῶς τὰ νεαρά φυτὰ ἀναδύονται ἀπό τή γῆ καί ὁ ἥλιος ἀπό τή νύχτα), γεγονός πού ἐορτάζεται μέ τήν τελετή τῆς μύησης. Τό καλοκαίρι φθάνει σέ πλήρη ὀριμότητα καί ἀνεβαίνει στόν θρόνο δίπλα στή βασίλισσα (Δήμητρα-Κόρη) ἢ συνάπτει γάμο μέ αὐτή (Ρέα-Ζεύς). Τό φθινόπωρο ἀποτραβιέται κάτω ἀπό τή γῆ, ἐπιστρέφοντας στήν ἀγκάλη τῆς μητέρας του γιά νά ξαναγεννηθεῖ ἀπ' αὐτήν τήν ἐπόμενη μικρότερη μέρα τοῦ χρόνου.

Οἱ μυθικές διηγήσεις ὡς “ἐκθέσεις” τέτοιων συγκεκριμένων ἐορτῶν καί τελετουργιῶν παρουσιάζουν φυσικά μιά τεράστια ποικιλία παραλλαγῶν (στίς ὁποῖες ὅμως ἡ ἀνωτέρω κυκλική βασική δομή διατηρεῖται). Ἀνάλογα μέ τόν τόπο, τή σύσταση τοῦ ἐδάφους, τή διάρκεια τῶν ἐποχῶν, τό κλίμα, τό ἐπίπεδο τῆς γνώσης κλπ. ὑπερίσχυε στίς διάφορες τελετουργίες ἡ φυτική, ζωική ἢ “θεϊκή” πλευρά. Πέρα ἀπ' αὐτό καί ἀντίθετα μέ τίς σύγχρονες θρησκευτικές τελετές, οἱ λατρευτικές καί ἄλλες πράξεις πού λάμβαναν χώρα κατά τή διάρκεια τῶν ἐορτῶν δέν καθορίζοντο μέ κάθε λεπτομέρεια. Καθορισμένα ἦταν μᾶλλον κάποια γενικά πλαίσια, πού προκύπτουν ἀπό τή *διαδοχική σειρά* τοῦ γίνεσθαι στή φύση (γέννηση, ἀνάπτυξη, παρακμή, θάνατος, ἀναγέννηση). Μέσα σ' αὐτά τὰ πλαίσια, τὰ ξεχωριστά στάδια (ἐορτές) μπορούσαν νά λαμβάνουν χώρα σέ εἰδικές περιπτώσεις μέ πολύ διαφορετικό τρόπο. Δέν ἦταν ἐπίσης ἀναγκαῖο νά γίνονται πάντοτε τήν ἴδια ἡμερομηνία. Ἡ ἀρχή τοῦ καλοκαιριοῦ, παραδείγματος χάριν, μπορεῖ νά καθυστερήσει λόγω βροχῆς, μπορεῖ νά ὑπάρχουν φυσικές καταστροφές ἢ κακές σοδειές. Ἡ συγκεκριμένη πορεία μιᾶς ἐορτῆς ἦταν ἐπομένως σέ μεγάλο βαθμό μεταβλητή· ἀπ' αὐτό πηγάζει μιά ἐπιπρόσθετη ποικιλία στίς διηγήσεις.

Ἡ δεύτερη πτυχὴ τῆς ἀνωτέρω ὑπόθεσης ἀφορᾷ τήν κοινή βάση, πού βρίσκεται στά θεμέλια ὅλων τῶν ἐορτῶν καί τῶν τελετουργιῶν, μέ τή μορφή τοῦ κύκλου τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους καί τοῦ κύκλου τοῦ γίνεσθαι καί τοῦ παρέρχεσθαι (“ἐξάρτηση ἀπό τίς ἐποχές”). Ἡ ἐναλλαγή τῶν ἐποχῶν καί τὰ ἀντίστοιχα φυσικά φαινόμενα γέννησης καί θανάτου, πού πρακτικά ἐμφανίζονται σ' ὅλες τίς κατοικημένες ἀπό ἀνθρώπους περιοχές, ἀποτελοῦν μιά σταθερή βασική δομή, τήν ὁποία διατηροῦν ὅλοι οἱ κύκλοι ἐορτῶν καί τελετουργιῶν σέ κάθε εὐμεταβλητότητα πού μόλις προαναφέραμε. Αὐτή ἡ ἐκπληκτική, σφαιρική, σταθερή, βασική δομή μᾶς ἐπιτρέπει νά μιλάμε γιά τήν ἔννοια τοῦ μύθου. Πρέπει ἐπίσης νά εἶναι ἕνας ἀπό τοὺς παράγοντες γιά τό ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν μυθικῶν προσώπων εἶναι μᾶλλον τίτλοι, πού δηλώνουν τίς ἰδιότητές τους καί τόν προορισμό τους (π.χ. “Ἡρα καί κλέος: = Ἡρακλῆς (δόξα τῆς Ἡρας), παρά ὀνόματα συγκεκριμένων ἀτόμων.

Αὐτές οἱ δύο πτυχές βρίσκονται σέ κάποια διάσταση μεταξύ τους: ἡ πρώτη “ἐξιστόρηση ἑνός κύκλου ἐορτῶν” τονίζει τόν ἀτομικό χαρακτήρα τοῦ μεμονωμένου γεγονότος, ἐνῶ ἡ δεύτερη “κοινή βασική δομή” ὀδηγεῖ στήν ἀφαίρεση καί τήν ἐξάλειψη τῶν ἰδιοσυγκρασιῶν. Καί οἱ δύο πτυχές μαζί καθιστοῦν παρ' ὅλα αὐτά κατανοητό, πῶς δύναται νά ὑπάρχει στήν ποικιλία διαφόρων διηγήσεων ἡ βασική δομή πού περιγράψαμε.

Ἐκτός ἀπ' αὐτόν τόν θετικό χαρακτηρισμό τῆς ἔννοιας τοῦ μύθου εἶναι ἀναγκαῖα μιά περαιτέρω παρατήρηση πού νά τήν ὀριοθετεῖ, διότι πολλοί συγ-

γραφείς συλλαμβάνουν τήν έννοια κυρίως μέ μεγαλύτερο εύρος καί χαρακτηρίζουν ώς μύθο σχεδόν κάθε διήγηση γιά “ύπερφυσικά” όντα –ένδεχομένως έχοντας ύπ’ όψη μιá ανάλογη “κοσμοθεώρηση”–, ή άπλά υίθετοδν τήν καθημερινή χρήση τής γλώσσας (“ó μύθος τοδ Franz Beckenbauer”). Τέτοιες γενικότερες έννοιες προσανατολίζονται κατά κανόνα σέ ό,τι γεννήθηκε μέ τήν πάροδο τοδ χρόνου άπό άυθεντικούς (δηλαδή όπως τοús περιγράψαμε παραπάνω) μύθους. Καί έδω βρίσκουμε μιá μεγάλη ποικιλία παραλλαγών, οί όποίες ανάγονται –μεταξύ άλλων– σέ δύο κύριες αίτίες. Κάποια στιγμή οί κοινωνικές δομές, οί όποίες φρόντιζαν τίς τελετουργίες πού βρίσκονται στή βάση τών μύθων, ύπερκεράσθηκαν ή άπωθήθηκαν μέ τήν πάροδο τών χιλιετηρίδων άπό άλλες. Σ’ αυτό τό διάστημα οί παλιές τελετουργίες, έπειδή είναι δύσκολο νά έκριζωθοδν έντελώς, μεταβιβάστηκαν κυρίως μέ τροποποιημένη μορφή. Άντίστοιχες τροποποιήσεις συντελέσθηκαν τότε καί στόν μύθο. Κλασικό παράδειγμα μεταπλασμένου μύθου είναι ó μύθος τής “γέννησης” τής Άθηνās άπό τό κεφάλι τοδ Δία. Στόν άυθεντικό μύθο, ή Άθηνā είναι ή παρθενογεννημένη κόρη τής Μήτιδος, τής θεās τής φρόνησης. Η λατρεία της είχε έξαπλωθει, όπως τής Δήμητρας καί τής Κόρης, σέ όλον τόν χώρο τής Μεσογείου. Στήν παραλλαγμένη όλύμπια έκδοχή, ή όποία αντικατοπτρίζει αντίστοιχες αλλαγές στή δομή τής κοινωνίας, ó Ζεύς ξεγελά τή Μήτιδα καί κάνει μαζί της τήν Άθηνā. Στή συνέχεια τήν καταπίνει, καί έτσι ή Άθηνā γεννιέται στήν κοιλιά του καί βγαίνει κατόπιν άπό τό κεφάλι του. Κρατά τή Μήτιδα φυλακισμένη στήν κοιλιά του, “γιά νά τοδ δίνει σοφές συμβουλές”. Η μετασχηματισμένη διήγηση, ή όποία δέν είναι μύθος μέ τήν έννοια πού όρίσαμε παραπάνω, παρέχει βέβαια τή δυνατότητα γιά ένδιαφέρουσες έρμηνείες όσον άφορά τίς κοινωνικές αλλαγές, αλλά δέν έχει πιά καμμία σχέση μέ τήν πορεία τών πραγμάτων στή φύση καί τόν κόσμο. Αυτό τό παράδειγμα καθιστά εύνόητο, ότι ή αλλαγή τής διήγησης αντικατοπτρίζει μιá αντίστοιχη κοινωνική αλλαγή. Στούς περισσότερους μετασχηματισμούς ή κυκλική πορεία τοδ μύθου καταστρέφεται ή διακόπτεται. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα γιά τά παραμύθια, τά όποια συνήθως τελειώνουν μέ τόν γάμο τής πριγκίπισσας καί τοδ πρίγκιπα. Πολλές άπό τίς παραλλαγμένες ιστορίες παρουσιάζουν μέ παρόμοιο τρόπο μόνο έπεισόδια, τά όποια μποροδν νά κατανοοδνται ώς σύνοψη ενός άυθεντικοδ μύθου καί ώς άπόδοση ενός συγκεκριμένου πρωταρχικοδ γεγονότος. Σ’ αυτούς τοús “μύθους” δέν ύπάρχει καμμία άναγέννηση, καμμία έξέλιξη. Ένα όρισμένο γεγονός έπαναλαμβάνεται κάθε χρόνο τήν ίδια ήμερομηνία τελετουργικά μέ άυστηρά προδιαγεγραμμένο τρόπο, όπως π.χ. συμβαίνει στίς σύγχρονες χριστιανικές έορτές³.

Η δεύτερη αίτία τών μετασχηματισμών τής διήγησης είναι ή ανθρώπινη φαντασία, ή όποία λειτουργεί κάθε φορά άπό τήν πλευρά τοδ άφηγητή, κυ-

3. Πρβλ. σχετικά μέ αυτό Göttner-Abendroth (1983¹).

ρίως στην προφορική παράδοση.

II. Αναπαραστατικά συστήματα

Τό κοινό στοιχείο τῶν τριῶν πολιτισμικῶν φαινομένων μας συνίσταται στό ὅτι καί τά τρία μποροῦν νά κατανοοῦνται ὡς ἀναπαραστατικά συστήματα. Γι' αὐτό πρέπει νά ὀρίσουμε καί νά ἀποσαφηνίσουμε αὐτήν τή θεμελιώδη ἔννοια. Ξεκινᾶμε μέ τήν οἰκεία σέ ὅλους διάκριση ἀνάμεσα στή γλώσσα καί τήν πραγματικότητα. Καί ἡ γλώσσα βέβαια εἶναι ἓνα μέρος τῆς πραγματικότη-
τας, ἀλλά τό γεγονός, ὅτι καί ἡ γλώσσα ὡς πραγματικότητα ἀναπαρίσταται ἐπίσης διαμέσου τῆς γλώσσας, δέν παίζει σ' αὐτά πού ἀκολουθοῦν κανένα ρόλο. Κατανοοῦμε τή διαφορά, ὅπως στή σημειωτική τή διαφορά μεταξύ τοῦ σημείου καί τοῦ σημαινόμενου: ἡ γλώσσα εἶναι ἓνα σύστημα σημείων, τό ὁποῖο γιά ἓναν ἢ πολλούς χρήστες “δηλώνει” ἢ “ἀπεικονίζει” μέ τήν εὐρύτερη ἔννοια “τήν” πραγματικότητα ἢ μέρη αὐτῆς. Στά πλαίσια αὐτῆς τῆς διάκρι-
σης περιοριζόμαστε ὅσον ἀφορᾶ τή γλώσσα στά συστήματα σημείων, τά ὁποῖα ἀνήκουν σέ μιᾶ συνήθη γλώσσα: τά ὀνομάζουμε *κειμένα*. Ἐδῶ δέν ἀπαι-
τεῖται ἓνας ἀκριβέστερος ὀρισμός· ἄς ἔχουμε τήν παράσταση κάθε φορά πρότυπων παραδειγμάτων μέ τή μορφή τυπωμένων βιβλίων⁴. Ἡ γλώσσα εἶναι ὡς γνωστόν ἓνα ὀμαδικό φαινόμενο· κάθε γλώσσα ὀρίζει μιᾶ (καί ὑπάρχει σέ μιᾶ) γλωσσική κοινότητα. Μία παρόμοια συσχέτιση μποροῦμε νά ἐπιχειρή-
σουμε καί στήν ἔννοια τοῦ κειμένου. Κάθε κείμενο ἀπευθύνεται σέ μιᾶ συγκε-
κριμένη κοινότητα καί ἐνδιαφέρει πρωτογενῶς (δηλαδή ὄσο χρονικό διά-
στημα δέν γίνεται ἀντικείμενο ἐπιστημονικῆς ἐρμηνείας) μόνο τά πρόσωπα αὐτῆς τῆς κοινότητας. Ἡ κοινότητα πού κάνει χρήση ἑνός κειμένου μέ τέ-
τοιο τρόπο –καί πού τήν ἀποκαλοῦμε ἐδῶ *κοινότητα τῶν ὀμιλητῶν*– δέν συμ-
πίπτει μέ τό σύνολο τῆς γλωσσικῆς κοινότητας. Μόνο ἓνα μικρό μέρος ὄλων
τῶν γερμανόφωνων ἀτόμων ἐνδιαφέρεται γιά κείμενα (ἢ καί τά διαβάσει), ὅ-
πως εἶναι “Οἱ ληστές” τοῦ Schiller, ὁ “Πάρσιφαλ” τοῦ Eschenbach ἢ “Οἱ ἀρ-
χές τῆς μηχανικῆς” τοῦ Mach. Ἡ κοινότητα τῶν ὀμιλητῶν πού κάνει χρήση
ἑνός κειμένου διαθέτει φυσικά μιᾶ πρόσθετη συνολική γνώση, ἡ ὁποία κα-
τευθύνει τή σχέση μέ τό κείμενο. Αὐτήν τή γνώση δέν τήν ἔχουν οἱ “φυσικοί”
ὀμιλητές τῆς γλώσσας καί δέν χρειάζεται νά ἐνυπάρχει πλήρως σέ κάθε ἄτο-
μο τῆς γλωσσικῆς κοινότητας, παρά μόνο σ' αὐτήν τήν κοινότητα ὡς ὄλον.
Ἐτσι ὁ ἀναγνώστης τοῦ παραπάνω ἔργου τοῦ Mach δέν γνωρίζει ὄλες τίς λε-
πτομέρειες τῆς μεθόδου μέτρησης τῶν μαζῶν, ἀλλά ξέρεي πού θά μποροῦσε νά
ἀνατρέξει σχετικά μέ αὐτές· ὁ ἀναγνώστης τοῦ “Πάρσιφαλ” γνωρίζει ὅτι δέν
πρόκειται γιά μιᾶ περιπετειώδη ἱστορία καί πῶς θά μποροῦσε νά προσεγγίσει
οὐσιαστικότερες ἐρμηνεῖες· ὁ ἀναγνώστης τῶν “Ληστῶν” γνωρίζει κάποια
πράγματα γιά τίς προσωπικές συνθήκες, μέσα στίς ὁποῖες γεννήθηκε τό ἔργο,
καί πού θά μποροῦσε νά μάθει περισσότερα πράγματα γιά τίς προσωπικές

4. Θά μπορούσαμε κατ' ἀρχήν νά ἀναπτύξουμε τά ἀκόλουθα χρησιμοποιώντας γενι-
κότερα συστήματα σημείων, ἀλλά θά ἦταν πιό περίπλοκο, πράγμα πού θά θέλαμε νά τό
ἀποφύγουμε ἐδῶ γιά λόγους χώρου.

συνθήκες, μέσα στις οποίες γεννήθηκε τό έργο, και ποῦ θα μπορούσε να μάθει περισσότερα πράγματα γι' αυτές.

“Όσον αφορά την πραγματικότητα θα μιλήσουμε για *συστήματα*. Για τόν φυσικό π.χ. ένας τροχός σέ κίνηση είναι ένα σύστημα, για τόν έρευνητή μύθων ή πορεία μιᾶς έορτής, για τόν ιστορικό ή μάχη στό Βατερλώ. Ἡ διαφορά “ένός πραγματικοῦ συστήματος” από “τήν πραγματικότητα” συνίσταται στό ὅτι τό πρώτο είναι ένα μικρό τμήμα τῆς τελευταίας, ένα μέρος, στό ὁποῖο μπορεῖ ένας άνθρωπος να επικεντρώσει πραγματικά τήν προσοχή του, όταν είναι δεδομένο ένα πεδίο ενδιαφερόντων, πράγμα πού δέν είναι δυνατό για τή μηδομημένη σύνολη πραγματικότητα. Τέτοια συστήματα, πρὸς τά ὁποῖα κατευθύνεται ἡ ἐξειδικευμένη προσοχή ενός μεμονωμένου ατόμου ἢ μιᾶς ομάδας, ἀποτελοῦν *in concreto* (ὡς πραγματικά συστήματα) καί *in abstracto* (μέ τή μορφή μιᾶς γενικῆς έννοιας τοῦ συστήματος) ὅλο καί περισσότερο τά θεμέλια ἐπιστημονικῆς, ἀλλά καί καθημερινῆς θεώρησης τοῦ κόσμου, ἔτσι ὥστε να μπορούμε να χαρακτηρίσουμε τήν έννοια τοῦ συστήματος ὡς βασική κατηγορία τῆς σύγχρονης σκέψης⁵. Θα χρησιμοποιήσουμε τή λέξη “σύστημα” πάντα μέ τέτοιο τρόπο, ὥστε να πληροῦνται τρεῖς συνθήκες:

- (1) “Ένα σύστημα είναι πάντα ένα *πραγματικό* σύστημα (σέ αντίθεση μέ καθαρά έννοιολογικά, ἀφηρημένα, ἰδεατά ἢ δυνατά συστήματα).
- (2) “Ένα σύστημα είναι πάντα ένα *σχετικά* μικρό τμήμα τῆς συνολικῆς πραγματικότητας, πού ἔχει μιᾶ ἰσχυρή ἐσωτερική (καί κυρίως χωροχρονική) συνοχή.
- (3) “Ένα σύστημα μπορεῖ να περιγράφεται διαμέσου τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, καί μέ τή βοήθεια τῆς γλώσσας καί να ὀριοθετεῖται σέ σχέση μέ ἄλλα συστήματα.

Αὐτές οἱ τρεῖς συνθήκες είναι βέβαια ἀσαφεῖς καί είναι δύσκολο να σκεφθοῦμε κάτι πραγματικό, πού δέν είναι σύστημα. Ἐντούτοις τά τρία αὐτά χαρακτηριστικά στοιχεῖα, μαζί μέ κάποια παραδείγματα φαίνεται πῶς ἀρκοῦν για τούς συλλογισμούς μας: ένα ἐκκρεμές στό ἐργαστήριο, ένα στέλεχος βακτηρίου στό θρεπτικό διάλυμα, ἡ βιογραφία ενός νευρωτικοῦ, ἡ ἀλληλεπίδραση αὐτοῦ καί τοῦ ψυχίατρο, ἡ πορεία τῆς παραγωγῆς καί τῆς διανομῆς ἀγαθῶν σέ μιᾶ χώρα, ἡ ἀνταλλαγή προϊόντων μεταξύ διαφόρων χωρῶν, ἡ δημιουργία καί τήρηση κανόνων συμπεριφορᾶς σέ μιᾶ συγκεκριμένη κοινωνία, ἡ μάχη στό Βατερλώ, ἡ ἀνοδος καί ἡ πτώση τοῦ βασιλείου τῆς Βενετίας, ἡ ἐξέλιξη τῆς νευτώνειας μηχανικῆς μέχρι σήμερα.

Προχωρώντας στό ἐπίπεδο τῆς πραγματικότητας καί ἐπομένως τῶν (πραγματικῶν) συστημάτων, ξεκινᾶμε ἀπό τό ὅτι ὑπάρχουν *ὁμοιότητες* καί ἀντί-

5. Ὅπως συμβαίνει πάντοτε μέ τίς κατηγορίες, καί ἐδῶ ένας ἀκριβῆς “ὀρισμός” είναι ἀνέφικτος. Γι' αὐτό τόν λόγο δέν ἐπιχειροῦμε να δώσουμε ἕναν τέτοιο ὀρισμό. Ἡ έννοια τοῦ συστήματος πού παράγεται ἀπό “συστήματα” μέ ἀνάδρομη δράση, ὅπως πρωτοεμφανίζεται μέ ἀκρίβεια σέ βιβλία για τή “θεωρία τῶν συστημάτων”, μᾶς φαίνεται βέβαια πολύ συνοπτική για τούς σκοπούς μας. Παράβαλε π.χ. Arbib (1974) για ἕναν τέτοιου εἶδους ὀρισμό.

στοιχα άνομοιότητες μεταξύ τών συστημάτων. Δέν ενδιαφέρει, άν αυτές οί όμοιότητες είναι άντικειμενικές, ή άν ό άνθρωπος-παρατηρητής τις συλλαμβάνει ως τέτοιες λόγω του συστήματος αντίληψής του. Σημασία έχει μόνο τό ότι υπάρχουν όμοιότητες μέ έναν δεδομένο τρόπο. Ή τάξη όλων τών συστημάτων έχει λοιπόν πολλές ύποτάξεις [Teilklassen], πού αποτελοϋνται από όμοια μεταξύ τους συστήματα. Τέτοιες ύποτάξεις ονομάζονται *τάξεις όμοιότητας*. Για παράδειγμα, όλα τά συστήματα πού αποτελοϋνται από ένα έκκρεμές σέ ταλάντευση σχηματίζουν μία τάξη όμοιότητας (ως πρός τή μορφή τής κίνησης). Τό ίδιο ισχύει για τά τοπικά προσδιορισμένα συστήματα μέ βλάστηση (ως πρός τήν αλλαγή τών εποχών), ή για τις ανθρώπινες ομάδες (“κοινωνίες”), στις όποιες μία ύποομάδα ασχολείται αποκλειστικά μέ τό νά διοικεί τήν υπόλοιπη ομάδα (ως πρός τήν ύπαρξη τής αναφερόμενης ύποομάδας και ως πρός τή λειτουργία της). Ο άνθρωπος στή σχέση του μέ τόν κόσμο (τά συστήματα) χρησιμοποιεί τή γλώσσα του (τά κείμενα). Μία πολύ γνωστή αλλά και σύντομη μεταφορά είναι ότι τά κείμενα “άπεικονίζουν” τά πραγματικά συστήματα. Ή μεταφορά είναι έλλιπής, διότι ό δρόμος από τά συστήματα στό κείμενο και από εκεί πίσω ξανά στά συστήματα γενικά δέν οδηγεί άκριβώς στό άρχικό σημείο. “Καθ’ όδόν” προκύπτουν αποκλίσεις, “νέοι κόσμοι”⁶. Δέν είναι έδω άπαραίτητο νά παρουσιάσουμε μία πλήρη εικόνα για τή λειτουργία και τή δημιουργία τής γλώσσας ως ανθρώπινου πολιτισμικού προϊόντος. Μποροϋμε μάλλον για τούς σκοπούς μας νά ξεκινήσουμε από τό ότι ή μετάβαση από τήν πραγματικότητα στή γλώσσα (άπό τά συστήματα στό κείμενο) και τανάπαλιν αποτελεϊ ένα οϋσιαστικό χαρακτηριστικό γνώρισμα του ανθρώπου, δηλαδή τών ανθρώπινων κοινοτήτων.

Ή κατεύθυνση τής μετάβασης από τά συστήματα στό κείμενο χαρακτηρίζει τήν “έπινόηση” (“διαμόρφωση”, “διατύπωση”) του κειμένου. Δέν πρόκειται νά μιλήσουμε έδω γι’ αυτήν. Μας ενδιαφέρει μάλλον άπλά ή δεϋτερη κατεύθυνση, δηλαδή ή μετάβαση από τό κείμενο στό(α) σύστημα(τα). Άποκαλοϋμε μία τέτοια μετάβαση κάτω από όρισμένες έπιπλέον προϋποθέσεις *έρμηνεία* (του κειμένου στό σύστημα). Είναι δύσκολο νά αναφέρουμε μέ άκρίβεια και μέ κάθε λεπτομέρεια αυτές τις έπιπλέον προϋποθέσεις. Ή κεντρική ιδέα είναι βέβαια ή έξής: τό ότι μία έρμηνεία είναι σύμφωνη μέ τούς κανόνες τής γραμματικής αποκτᾶ νόημα στά παρακάτω. Μέ βάση τή γραμματική πού βρίσκεται στά θεμέλια του κειμένου, μποροϋμε νά τό κατατιμήσουμε σέ μικρότερες και πολύ μικρές ένότητες (μεμονωμένες λέξεις ή συνδυασμούς λέξεων πού ανήκουν σύμφωνα μέ τούς κανόνες τής γραμματικής στήν ίδια ομάδα). Ή έρμηνεία λέγεται ότι είναι σύμφωνη μέ τούς κανόνες τής γραμματικής, όταν μετά από μία τέτοια ανάλυση όλα (ή τουλάχιστον τά ελάχιστα) τά συστατικά μέρη του κειμένου άπεικονίζονται μέ τέτοιο τρόπο στά “μέρη” του συστήματος, ώστε αντίστοιχες πράξεις σύνθεσης ή συνδυασμοϋ “μερών” του

6. Αυτή ή άποψη, ότι ή γλώσσα δημιουργεί κόσμους, συζητείται πολύ στή φιλοσοφία, πρβλ. π.χ. N. Goodman (1978), *Ways of Worldmaking*, Harvester, Indianapolis.

δηλαδή εκείνων που διερευνούν τους μύθους με την έννοια του μέρους I-, με ποιό τρόπο πρέπει να έρμηνεύσει τό κείμενο σέ ιστορικά συστήματα⁷.

Γιά τήν ποίηση ίσχύει: είναι μιá δραστηριότητα τῆς κοινότητας (ὅταν συμπεριλαμβάνεται ἡ ἀποδοχή), παράγει κείμενα καί στήν εἰδική κοινότητα τῶν ὁμιλητῶν μπορεῖ κανεῖς νά έρμηνεύσει τά κείμενα σέ κατάλληλα συστήματα. Διαμέσου κάθε έρμηνείας θεσμοθετεῖται ἕνα ἀναπαραστατικό σύστημα. "Ας ἔχουμε κατά νοῦ ὅτι στόν μῦθο καί τήν ποίηση τό ἐκάστοτε πραγματικό σύστημα, πού ἀνήκει στό ἀναπαραστατικό σύστημα, μπορεῖ νά ἐξαρτᾶται ἀπό τά ἄλλα δύο μέρη, τό κείμενο καί τήν έρμηνεία. Τά ἀναπαραστατικά συστήματα μποροῦν σ' αὐτές τίς περιπτώσεις νά δημιουργοῦνται μέ τέτοιο τρόπο, ὥστε τό ἀντίστοιχο σύστημα νά γεννιέται ἢ νά συγκροτεῖται μόνο κατά τήν πορεία τῆς έρμηνείας. Ἡ θέση μας διατυπώνεται ἐδῶ ἐν συντομίᾳ ὡς ἐξῆς: ἡ ποίηση, ὁ μῦθος καί ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἀνθρώπινες δραστηριότητες τῆς κοινότητας, τῶν ὁποίων τά βασικά κοινά στοιχεῖα καί οἱ διαφορές μποροῦν νά προσδιορίζονται διαμέσου τῆς ἀναφορᾶς στά ἀναπαραστατικά συστήματα που θεμελιώνονται ἀπ' αὐτές. Δέν χρειάζεται νά ἐκθέσουμε μέ κάθε λεπτομέρεια τούς λόγους γιά τό ὅτι πρόκειται γιά δραστηριότητες τῆς κοινότητας καί στά τρία πεδία. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι κοινωνικό ὄν καί δέν εἶναι δυνατό νά φανταστεῖ κανεῖς, πῶς θά μποροῦσε ἕνα ἀπομονωμένο ἄτομο χωρίς καμμία ἐπαφή μέ ἄλλα ἄτομα νά ἐπιδείξει ἀκόμη καί τήν παραμικρή ἐπιτυχία σ' ἕνα ἀπό τά πεδία.

Εἶναι ἐπιπλέον φανερό, ὅτι ὅλα τά οὐσιαστικά κοινά στοιχεῖα μποροῦν νά ἀποδίδονται διαμέσου τῆς έννοιας "ἀναπαραστατικό σύστημα". Τό κοινό στοιχεῖο πού ἤδη ἐπεξεργασθήκαμε, δηλαδή ὅτι καί τά τρία φαινόμενα θεσμοθετοῦν ἀναπαραστατικά συστήματα, εἶναι βέβαια βασικό. Πέραν τούτου δέν μποροῦμε νά θεωρήσουμε κανένα ἐπιπρόσθετο σημαντικό στοιχεῖο, πού δέν θά συμπεριλαμβανόταν ἤδη στό προηγούμενο. Καί ἂν ἀκόμη μᾶς ἔχει διαφύγει κάποιο σημαντικό κοινό χαρακτηριστικό, παραμένει παρ' ὅλα αὐτά ἡ εὐθύνη τῆς ἀπόδειξης γιά τό ὅτι βεβαιώνουμε πάρα πολλά πράγματα στό σημεῖο αὐτό, σέ κάποιον πού πιθανῶς θά διαφωνοῦσε καί θά ἔπρεπε νά κατονομάσει αὐτό τό ἐπιπρόσθετο κοινό στοιχεῖο.

Τό πιό ἀμφισβητήσιμο καί δύσκολο μέρος τῆς θέσης μας εἶναι ὅπως δῆποτε τό τελευταῖο, σύμφωνα μέ τό ὅποιο ὅλες οἱ οὐσιαστικές διαφορές μεταξύ τῶν τριῶν πολιτισμικῶν προϊόντων ἀποδίδονται μέ τήν ἀναφορά στά ἀναπαραστατικά συστήματα. Θά συντάξουμε ἕναν ὅσο τό δυνατόν πλήρη κατάλογο μέ κριτήρια διάκρισης γιά ἀναπαραστατικά συστήματα καί θά τόν χρησιμοποιήσουμε στά τρία πεδία μας. Γι' αὐτόν τό σκοπό ὁμως πρέπει κατ' ἀρχάς νά

7. Δέν παίρνουμε θέση σχετικά μέ τό ἐρώτημα, ἂν καί τά ἄτομα, πού παλαιότερα μετέδιδαν προφορικά τούς μύθους, γνώριζαν στήν ἀντίστοιχη κοινότητα τή "σωστή" έρμηνεία.

υπαισέλθουμε βαθύτερα στην έννοια της δομής.

III. Δομές

Μέ τη λέξη δομή έννοουμε μία συλλογή αντικειμένων (διαφόρων ειδών) και όρισμένων δεσμών (σχέσεων) μεταξύ αυτών των αντικειμένων σ' ένα γλωσσικά κατανοητό σύνολο. Συμβολίζουμε μία δομή G ως εξής:

$$G = (D_1, \dots, D_k, R_1, \dots, R_m),$$

όπου D_1, \dots, D_k είναι τά εμφανιζόμενα αντικείμενα και R_1, \dots, R_m οί σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ αυτών των αντικειμένων⁸. Συχνά χρησιμοποιούμε επίσης τη λέξη "δομή" για να χαρακτηρίσουμε αυτό που είναι κοινό σε μία δεδομένη τάξη συστημάτων, σε εκφράσεις όπως "ή δομή του μύθου". Καί οί δύο τρόποι χρήσης συνδέονται στενά μεταξύ τους: μπορούμε να συλλάβουμε τη δομή μέ τη δεύτερη έννοια πάντοτε ως μία τάξη δομών μέ την έννοια του πρώτου όρισμού. Έτσι ο άνωτέρω όρισμός αναδεικνύεται ως βασικότερος και γι' αυτόν τόν λόγο θά αναφερόμαστε στη συνέχεια πάντα μόνο σ' αυτόν.

Οί δομές καταλαμβάνουν μία ενδιάμεση θέση: μεταξύ (πραγματικών) συστημάτων και νοητικών κατασκευών (όπως οί έννοιες). Από τά πραγματικά συστήματα διακρίνονται, διότι θεωρούνται και κατανοούνται κατατασσόμενες σε κατηγορίες, στά πλαίσια μιās δεδομένης γλώσσας. Για τόν χαρακτηρισμό των αντικειμένων και των σχέσεων χρησιμοποιούμε όρισμένες λέξεις, που διαθέτει ή γλώσσα και έτσι επισφραγίζουμε τη θεωρούμενη κατάσταση μέ μία "δομή" που έχει ήδη έτοιμάσει ή γλώσσα. Τό θεωρούμενο σύστημα παραμένει έδω άμετάβλητο, υπάρχει ανεξάρτητα από γλώσσες και ανθρώπους. Από τήν άλλη, ή δομή δέν είναι καθαρά νοητική κατασκευή. Η συλλογή αντικειμένων σε σύνολα (αντικειμένων) απαιτεί βέβαια πνευματική προσπάθεια, αλλά τά ίδια τά αντικείμενα παραμένουν κατ' αυτήν (κυρίως) υλικά αντικείμενα και τέτοιου είδους αντικείμενα δέν μπορούν να είναι "μέρη" νοητικών κατασκευών. Ένα παράδειγμα θά βοηθούσε στο να καταστεί αυτό σαφές. Μία συγκεκριμένη, μεσαιωνική-ίπποτική μονομαχία είναι ένα πραγματικό σύστημα, που θά μπορούσαμε (άφηγηματικά) να τό καταγράψουμε μέ εικόνα και ήχο. Θεωρώντας τό σύστημα "υπό τό πρίσμα" της γλώσσας και των ήθων εκείνης της εποχής, αναγνωρίζουμε τούς κανόνες, που άκολουθούνται και τίς υπόλοιπες κύριες πλευρές, δηλαδή τήν αντίστοιχη δομή. Τελικά ή έννοια της μονομαχίας είναι επίσης μία αντίστοιχη νοητική κατασκευή.

Συλλαμβάνουμε άμεσα τήν ιδέα της δομής μέ τόν καλλίτερο τρόπο ως προερχόμενη από ένα πραγματικό σύστημα και μάλιστα δημιουργούμενη από τό γεγονός ότι ο άνθρωπος κατανοεί και θεωρεί τό σύστημα μέ τίς έννοιες μιās όρισμένης γλώσσας: "βλέπει" έπομένως στο σύστημα μόνο τά αντικείμενα και τίς σχέσεις, για τά όποια ή γλώσσα διαθέτει λέξεις.

8. Πρβλ. Balzer (1985) Κεφ. II, για άκριβέστερους όρισμούς.

Υπάρχει γενικά μία σαφής διαφορά μεταξύ μιᾶς δομῆς καί ἑνός κείμενου. Υπάρχουν πολλές δομές, οἱ ὁποῖες δέν εἶναι κείμενα μέ τήν ἔννοια πού ἔχουμε εἰσαγάγει παραπάνω. Μποροῦμε φυσικά νά συλλάβουμε κάθε κείμενο καί ὡς δομή, δηλαδή θεωρώντας τά σημεία ὡς ἀντικείμενα καί τούς γραφικούς καί διάφορους δεσμούς χώρου ὡς σχέσεις. Αὐτή ἡ κοινότοπη ἀλληλοδιεσδυση δομῆς καί κείμενου, πού δέν παίζει κανένα ρόλο σ' αὐτά πού ἀκολουθοῦν, πρέπει νά διακρίνεται ἀπό τή σχέση ὅτι τό κείμενο ἀναπαριστᾷ μιᾶ δομή, ὅπως τά ἀξιώματα τῆς μηχανικῆς (ὡς κείμενο) ἀναπαριστοῦν μηχανικές δομές (στή βάση τῶν ὁποίων βρίσκονται μηχανικά συστήματα). Ἡ τελευταία σχέση ἔχει γιά μιᾶς κεντρική σημασία. Μποροῦμε ἐδῶ νά ἀνατρέξουμε σέ σύνθετους καί ἀκριβεῖς σχηματισμούς ἔννοιων ἀπό τή θεωρία τῶν μοντέλων⁹. Ἄν ἐξετάσουμε μιᾶ προδεδομένη δομή G καί ἕνα κείμενο K , τότε μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι τό K ἐντάσσεται στή G , ὅταν ὅλες οἱ περιγραφικές ἐκφράσεις τοῦ K δηλώνουν κάποια ἀντικείμενα ἢ σχέσεις τῆς G . Ἄν π.χ. ἡ G εἶναι μιᾶ γεωμετρική δομή ἀποτελούμενη ἀπό σημεία καί τή σχέση μεταξύ αὐτῶν, καί τό K περιέχει τήν ἐκφραση "Willi Brandt", τότε τό K δέν ἐντάσσεται στή G . Ἄν ἕνα κείμενο K ἐντάσσεται σέ μιᾶ δομή G , τότε ἀποκαλοῦμε τήν ἀντιστοιχίση, ἡ ὁποία σέ κάθε περιγραφική ἐκφραση τοῦ K ἀντιστοιχίζει τό ἀντικείμενο ἢ τή σχέση στή G , πού δηλώνεται ἀπό τήν ἐκφραση, ἐρμηνεῖα μέ τή στενή ἔννοια τοῦ K στή G . Γιά τυπικά-γλωσσικά κείμενα μποροῦμε νά διατυπώσουμε μιᾶ ἀκριβή ἔννοια, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ἕνα κείμενο K σέ μιᾶ δεδομένη ἐρμηνεῖα μέ τή στενή ἔννοια ἰσχύει (ἢ εἶναι ἀληθές) σέ μιᾶ δομή G . Ἰσχύς ὑπάρχει, ὅταν τά "μέρη" τῆς δομῆς πού ἀντιστοιχοῦνται στίς περιγραφικές ἐκφράσεις ἔχουν ἀκριβῶς τέτοιες σχέσεις μεταξύ τους, ὅπως αὐτές ἐκφέρονται διαμέσου τῶν ἐκφράσεων στό κείμενο¹⁰.

Ἀποκαλοῦμε θεωρία ἕνα κείμενο, τό ὁποῖο εἶναι ἤδη τόσο "δομημένο", ὥστε νά μπορεῖ κανείς νά τό ἐρμηνεύει (μέ τή στενή ἔννοια) σέ μιᾶ κατάλληλη δομή. Αὐτός ὁ ὀρισμός συμφωνεῖ μέ τήν καθιερωμένη στήν ἐπιστήμη ἔννοια τῆς θεωρίας, σύμφωνα μέ τήν ὁποία μιᾶ θεωρία εἶναι ἀπλά ἕνα σύνολο προτάσεων, ὅπου προϋποτίθεται πάντα σιωπηρά ὅτι οἱ προτάσεις ἀναφέρονται σέ συγκεκριμένα φαινόμενα (καί ἔτσι μποροῦν νά ἐρμηνεύονται στίς ἀντιστοιχες δομές). Πρότυπα παραδείγματα θεωριῶν βρίσκει κανείς στίς φυσικές ἐπιστήμες, ὅπου ἡ θεωρία εἶναι συχνά ἀξιοματική, δίνεται λοιπόν μέ τή μορφή τοῦ συνόλου τῶν ἀξιωμάτων.

Τέλος, πρέπει νά διασαφηνίσουμε τήν ἔννοια τῆς ἀφαίρεσης μιᾶς θεωρίας ἀπό ἕνα κείμενο, πού θά τή χρησιμοποιήσουμε σέ κεντρικό σημείο. Πρός τοῦτο φανταζόμαστε ἕνα προδεδομένο κείμενο, πού ἀπό μόνο του δέν εἶναι ἀκόμη θεωρία, πού δέν ἐντάσσεται σέ καμία δομή, διότι περιέχει ἐντατικά στοιχεῖα ἢ διότι ἀπλά βρίσκεται πολύ ἔξω ἀπό τά μέτρα ἢ εἶναι πολύ ἀσυνάρ-

9. Πρβλ. π.χ. Schoenfield (1967) S. 15, κεφ. 2,4 καί 5.

10. Αὐτός ὁ ὀρισμός λειτουργεῖ φυσικά μόνο στίς ὀνομαζόμενες 'ἐκτατικές' γλωσσικές.

τητο. Μπορούμε λοιπόν να χωρίσουμε τα “σημαντικότερα” μέρη, πρόσωπα, αντικείμενα, γεγονότα κ.λπ. του κειμένου από τα “πιό περιφερειακά” και να παραμελήσουμε τα τελευταία, με τό να διερευνούμε μόνο τα “σημαντικά μέρη” και τους δεσμούς τους. Παράλληλα καθίσταται δυνατή ή προσθήκη νέων μερών, που δέν υπάρχουν αρχικά στο κείμενο, για την ολοκλήρωση και καλύτερη κατανόηση. “Αν συμβεί να επιλέξουμε τα “σημαντικά μέρη” έτσι ώστε να εντάσσονται σε μία δομή, τότε έχουμε επιτύχει την αφαίρεση μιᾶς θεωρίας από ένα κείμενο. “Αν δέν συμβεί αυτό με την πρώτη προσπάθεια, τότε μπορούμε να επιφέρουμε αλλαγές και να ανταλλάξουμε σημαντικά μέρη με περιφερειακά, μέχρι να καταλήξουμε ένδεχομένως σε μία θεωρία. Μπορούμε φυσικά με αυτόν τον τρόπο που περιγράψαμε σε άδρες γραμμές γενικά, να συνάγουμε διά της αφαίρεσης πολλές έντελως διαφορετικές θεωρίες. “Ονομάζουμε κάθε τέτοια θεωρία *μιά θεωρία του πρωταρχικού κειμένου*.

“Η μέθοδος που περιγράψαμε είναι βέβαια ακόμη έξαιρετικά γενική και θα μπορούσαν να είπωθούν σχετικά με αυτήν πολλά που να την όριοθετούν. “Επειδή δέν έχουμε έδω χώρο γι’ αυτά, παραπέμπουμε στην ανάλογη διαδικασία της αφαίρεσης επιστημονικών έννοιών ή θεωριών από προδοδομένα πεδία φαινομένων (συστημάτων). Και έδω περιορίζεται κανείς στις πλευρές που θεωρεί σημαντικές και εισάγει στο παιχνίδι νέες, μή “άμεσα-παρατηρήσιμες” όψεις.

IV. Τύποι αναπαραστατικών συστημάτων

Μπορούμε να εισαγάγουμε τώρα διαχωρισμούς για αναπαραστατικά συστήματα. Δεχόμαστε ότι ό κατάλογός μας είναι πλήρης, έφόσον εκφράζονται – όπως έχει τεθεί– όλες οι ουσιαστικές διαφορές μεταξύ της ποίησης, του μύθου και της επιστήμης με την βοήθεια των διαχωρισμών μας. Στη συνέχεια (Κ, Σ, Ε) είναι ένα αναπαραστατικό σύστημα (ΑΣ).

(α) *Κείμενα: άφηρημένα versus συγκεκριμένα*

“Ο πρώτος διαχωρισμός μας άφορα τα κείμενα, τα όποια εμφανίζονται στα ΑΣ. Διακρίνουμε τα άφηρημένα από τα συγκεκριμένα κείμενα. “Ένα συγκεκριμένο κείμενο έξιστορεί μία συγκεκριμένη κατάσταση στην άτομική της χαρακτηριστική διαμόρφωση. “Απ’ αυτό συνεπάγεται τό που και πότε λαμβάνει χώρα τό περιγραφόμενο γεγονός, ή ποιά άκριβώς άτομα συμμετέχουν. “Αντίθετα, από ένα άφηρημένο κείμενο δέν μπορούμε να λάβουμε καμμία άπ’ αυτές τις πληροφορίες. Με άλλα λόγια, ένα συγκεκριμένο κείμενο περιέχει ήδη πολλές υποδείξεις για τό πώς μπορεί να έρμηνεύεται, ή για τό (κυρίως) μοναδικό σύστημα, στο όποιο πρέπει να γίνεται ή έρμηνεία. Σε ένα άφηρημένο κείμενο παραμένουν όλα αυτά άνοικτά, ή αντίστοιχη πληροφορία πρέπει να προστίθεται στο κείμενο από τα έξω, από την κοινότητα των όμιλητών. Τα περισσότερα μυθιστορήματα, π.χ. “Τό μαγικό βουνό”, είναι συγκεκριμένα κείμενα: μιλούν για ένα έντελως καθορισμένο, πραγματικό ή φανταστικό σύστημα. Τυπικά παραδείγματα άφηρημένων κειμένων είναι οι θεωρίες. Στις θεωρίες χρειαζόμαστε επιπρόσθετες πληροφορίες από την κοινότητα των ό-

μιλητῶν γιά τά συστήματα, στά ὁποῖα μπορεῖ νά ἐρμηνεῦεται το κείμενο και γιά τό ποιῶ ἀντικείμενα και ποιές σχέσεις μποροῦν νά ἀντιστοιχοῦνται στίς περιγραφικές ἐκφράσεις. Στίς φυσικές γλῶσσες ὑπάρχει ἡ δυνατότητα νά ἀναφέρεται κανείς μέ τή βοήθεια δεικτικῶν ἀντωνυμιῶν και ὀνομάτων σέ ἐντελῶς καθορισμένα, “συγκεκριμένα” ἄτομα και καταστάσεις πραγμάτων, ἢ νά μιλά γι’ αὐτά. Ἀποκαλοῦμε συγκεκριμένο ἓνα κείμενο, τό ὁποῖο περιέχει ὀνόματα και στό ὁποῖο γίνεται λόγος μέ τή βοήθεια ἀντωνυμιῶν γιά πρόσωπα, ἀντικείμενα ἢ γεγονότα πού δηλώνονται μέ τέτοια ὀνόματα. Ἀντίθετα βρίσκουμε ἐπίσης κείμενα, τά ὁποῖα δέν περιέχουν ὀνόματα· ἐπομένως τά κείμενα αὐτά πραγματεύονται γενικές καταστάσεις. Ἀποκαλοῦμε τέτοια κείμενα ἀφηρημένα. Αὐτός ὁ διαχωρισμός εἶναι βέβαια καθαρά συντακτικός (ἢ γενικότερα: σύμφωνος μέ τούς κανόνες τῆς γραμματικῆς), ἀλλά μποροῦμε νά συλλάβουμε φυσικά τήν ἰδέα τοῦ διαχωρισμοῦ και σέ σχέση μέ τό περιεχόμενο. Ὅταν γνωρίζουμε ἤδη ποιῶ πρόσωπα, ἀντικείμενα ἢ γεγονότα δηλώνονται διαμέσου τῶν ὀνομάτων πού ἐμφανίζονται στό συγκεκριμένο κείμενο, τότε μποροῦμε ἀπό τό κείμενο νά “καταλήξουμε” σέ ἓνα (και κυρίως: ἀκριβῶς σέ ἓνα) σύστημα, γιά τό ὁποῖο γίνεται λόγος. Σέ ἀφηρημένα κείμενα δέν προσφέρεται βασικά αὐτός ὁ τρόπος συναγωγῆς “τοῦ” περιγραφόμενου συστήματος. Μέ ἄλλα λόγια, τά ὀνόματα σχηματίζουν τά σταθερά σημεῖα τῆς ἐρμηνείας ἓνός (συγκεκριμένου) κειμένου, γύρω ἀπό τά ὁποῖα μπορεῖ νά ἀναπαράγεται τό περιγραφόμενο σύστημα ἀπό τό κείμενο, ἐνῶ ἡ ἐρμηνεία ἀφηρημένων κειμένων πρέπει βασικά νά προχωρεῖ μέ διαφορετικό τρόπο. Ἐνας τρίτος τρόπος διατύπωσης τῆς διαφορᾶς (πού δικαιώνει και τόν χαρακτηρισμό μας) θά ἦταν ὁ ἀκόλουθος: ἓνα συγκεκριμένο κείμενο περιγράφει –κατά κανόνα– ἓνα μοναδικό πραγματικό σύστημα, ἐνῶ ἓνα ἀφηρημένο κείμενο μπορεῖ νά ἀναφέρεται πάντα σέ μιᾶ ὀλόκληρη τάξη συστημάτων. Και ἓνα συγκεκριμένο κείμενο μπορεῖ φυσικά νά νοεῖται μέ ἀφηρημένον τρόπο, παραδείγματος χάριν μεταφορικά. Αὐτή ἡ δυνατότητα θά ἀποδείκνυε ὅτι εἶναι ἄστοχη μιᾶ διατύπωση τοῦ διαχωρισμοῦ μας καθαρά σέ σχέση μέ τό περιεχόμενο. Γι’ αὐτόν τόν λόγο ἐπιστρέφουμε στό ἐπίπεδο τῆς γραμματικῆς. Ἀνάλογα μέ τά κείμενα, ὀνομάζουμε ἓνα ΑΣ ἀφηρημένο (ἢ συγκεκριμένο), ὅταν τό ἀντίστοιχο κείμενο Κ εἶναι ἀφηρημένο (ἢ συγκεκριμένο). Προφανῶς πρόκειται ἐδῶ γιά μιᾶ πλήρη διάζευξη τῆς τάξης ὄλων τῶν ΑΣ σέ δύο ὑποτάξεις.

Σ’ αὐτόν τόν ὀρισμό θά μποροῦσε κανείς νά ἀντιτάξει ὅτι ἀκόμη και οἱ πιό ἀφηρημένες θεωρίες τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν περιέχουν πάντα κάποιες (“φυσικές”) σταθερές, ὅπως ἡ σταθερά τῆς βαρύτητας στή νευτώνεια θεωρία τῆς βαρύτητας ἢ ἡ σταθερά τοῦ Planck στήν κβαντομηχανική. Μιᾶ ἀκριβέστερη ἀνάλυση δείχνει ὅμως ὅτι τέτοιες σταθερές δέν χαρακτηρίζουν ἀντικείμενα, ἀλλά ἀρκετά ἀφηρημένες σχέσεις¹¹.

11. Αὐτό γίνεται σαφές κατά τόν ‘ὀπερατισιοναλιστικό’ τρόπο θεώρησης τῶν θεωριῶν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν· πρβλ. π.χ. Campbell (1957).

(β) Έρμηνεία: ένταγμένη [*verankert*] versus ελεύθερη

Ένας δεύτερος διαχωρισμός αφορά τόν τρόπο με τόν όποιο καθορίζονται, διαμέσου τοῦ κειμένου καί τῆς κοινότητας τῶν όμιλητῶν, τά συστήματα γιά ένα δεδομένο κείμενο, στά όποια μπορεί ἢ πρέπει νά έρμηνεύεται αὐτό. Διακρίνουμε τήν περίπτωση, ὅπου μερικά τουλάχιστον πραγματικά συστήματα γιά τήν έρμηνεία μποροῦν νά δίνονται μέ έκδηλο τρόπο στήν κοινότητα τῶν όμιλητῶν, από τήν αντίθετη περίπτωση, ὅπου στήν κοινότητα τῶν όμιλητῶν δέν ξεχωρίζει κανένα πραγματικό σύστημα, στό όποιο τό κείμενο μπορεί ἢ πρέπει νά έρμηνεύεται. Ἡ πρώτη περίπτωση εἶναι τυπική γιά τίς έπιστημονικές θεωρίες. Ὑπάρχει κατά κανόνα στήν κοινότητα τῶν όμιλητῶν, τῶν χρηστῶν ἢ αντιπροσώπων μιᾶς θεωρίας, όμοφωνία πάνω σέ όρισμένα (σχετικά λίγα) συστήματα, στά όποια αναφέρεται ἡ θεωρία καί στά όποια μπορεί συνεπῶς νά έρμηνεύεται τό κείμενο. Συχνά μπορεί κανείς νά παρουσιάσει αὐτά τά συστήματα, πού όνομάζονται παραδειγματικές έφαρμογές¹², στό γλωσσικό επίπεδο μέ τή μορφή ενός καταλόγου (“τό ἡλιακό σύστημα” καί “ἡ ἄμπωτις καί ἡ παλίρροια” εἶναι παραδειγματικές έφαρμογές τῆς κλασικῆς μηχανικῆς). Γιά ἄλλα συστήματα γνωρίζουν στήν κοινότητα τῶν όμιλητῶν πῶς μποροῦν νά τά ανακαλύψουν ἢ νά τά παρουσιάσουν μέ έκδηλο τρόπο καί τελικά διαμέσου ύποδείξεων.

Λέμε ὅτι μία κοινότητα όμιλητῶν διαθέτει ένα σύνολο *S* παραδειγματικῶν συστημάτων γιά ένα κείμενο *K*, ὅταν τό *S* εἶναι ένα σύνολο συστημάτων, τοῦ όποίου τά στοιχεῖα μποροῦν νά δίνονται ἢ νά παρουσιάζονται μέ έκδηλο τρόπο από κάποια μέλη τῆς κοινότητας καί στά όποια τό κείμενο μπορεί νά έρμηνεύεται. Ένα *ΑΣ* (*K*, *S*, *E*) όνομάζεται ένταγμένο [*verankert*], ὅταν τό αντίστοιχο σύστημα *S* ανήκει σέ ένα σύνολο *S* παραδειγματικῶν συστημάτων γιά τό *K*, πού διαθέτει ἡ κοινότητα τῶν όμιλητῶν τοῦ *K*. Διαφορετικά τό *ΑΣ* όνομάζεται ελεύθερο.

(γ) Συστήματα: όμοιογενῆ versus ἄνομοιογενῆ

Ὁ έπόμενος διαχωρισμός αναφέρεται στήν τάξη *M* ὄλων τῶν συστημάτων, τά όποια εξετάζονται γιά τήν έρμηνεία ενός κειμένου γενικά. Στό μέρος II έπισημάνσαμε ὅτι υπάρχουν όμοιότητες μεταξύ τῶν συστημάτων καί ὅτι μποροῦμε συνεπῶς νά θεωροῦμε τάξεις όμοιότητας. Ἡ τάξη όμοιότητας ενός συστήματος *S* ὡς πρός μία θεωρούμενη τάξη *φ* χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων εἶναι ἡ τάξη ὄλων τῶν συστημάτων *S'*, τά όποια εἶναι ὅμοια μέ τό *S* ὡς πρός τά χαρακτηριστικά γνωρίσματα στή *φ*. Ἀνάλογα μέ τήν έπιλογή τῆς *φ* θά έχουμε διάφορες τάξεις όμοιότητας γιά ένα δεδομένο σύστημα *S*.

Ὄνομάζουμε ένα *ΑΣ* (*K*, *S*, *E*) όμοιογενές, ὅταν υπάρχει μία, αναφορικά μέ τό *K* φυσική τάξη *φ* χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων όμοιότητας, ἔτσι ὥστε ἡ τάξη ὄλων τῶν όμοιων ὡς πρός τή *φ* μέ τό *S* συστημάτων νά εἶναι πολύ μεγάλη

12. Πρὸβλ. Sneed (1979) σ. 183 καί κεφ. VIII.

σέ σχέση με την τάξη όλων των συστημάτων, στά όποια τό Κ μπορεί νά έρμηνεύεται. Διαφορετικά τό ΑΣ όνομάζεται *άνομοιογενές*. Δέν είναι πάντα δυνατό νά καταρτίσουμε μιά φυσική τάξη χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων για τό Κ. Στην περίπτωση αὐτή ή άνωτέρω προσθήκη “άναφορικά με τό Κ φυσική” θεωρεΐται πλεονασμός. “Πολύ μεγάλη” είναι βέβαια ένα κάπως μεταβλητό στοιχείο. Θα μπορούσαμε έδῶ νά εΐσαγάγουμε μιά πιό εΐδική, διαβαθμισμένη έννοια τής όμοιογένειας¹³.

Όμοιογενή ΑΣ συναντᾶ κανείς στις κλασικές περιοχές των φυσικῶν έπιστημῶν, όπως στη φυσική γεωμετρία, τή μηχανική, τήν ήλεκτρομηχανική, τήν κβαντομηχανική. άνομοιογενή ΑΣ στις έπιστήμες του πνεύματος και τήν ποίηση. Συχνά συμβαίνει μιά τάξη όμοιότητας νά περιέχει ένα μόνο σύστημα, όταν γίνεται φυσική έπιλογή των χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων, όπως παραδείγματος χάριν τά συστήματα “ή μάχη του Βατερλώ” ή “ή ιστορία τής Βενετίας”.

(δ) Έρμηνεία: πλήρης versus μή-πλήρης

Όπως τό αναπτύξαμε λεπτομερῶς στό μέρος II, με τή λέξη έρμηνεία έννοοῦμε μιά σύμφωνη με τους κανόνες τής γραμματικῆς αντιστοίχιση των συστατικῶν μερῶν ενός κειμένου με τά συστατικά μέρη ενός συστήματος. Αὐτή ή πολύ γενική έννοια τής έρμηνείας δίνει τή δυνατότητα για πολλούς ακριβέστερους τρόπους διατύπωσης. Ό ακόλουθος ξεκινᾶ από τό ότι κάθε έρμηνεία του Κ στό Σ αποτελείται εΐδικότερα από δύο έπιμέρους πράξεις, δηλαδή:

(α) τήν άφαίρεση μιᾶς θεωρίας από τό κείμενο Κ πού πρέπει νά έρμηνευθεΐ,

(β) μιά έρμηνεία με τή στενή έννοια αὐτῆς τής θεωρίας στό Σ. Έδῶ είναι δυνατόν ή (α) νά παραλείπεται, όταν δηλαδή τό κείμενο αποτελεί από μόνο του ήδη μιά θεωρία. Όπως τό έξηγήσαμε στό μέρος II, ή θεωρία πού προκύπτει διά τής άφαίρεσης δέν είναι άπαραΐτητα ένα έπιμέρους κείμενο του Κ. Δεχόμαστε ότι αὐτή μπορεί νά διατυπώνεται με τή βοήθεια νέων, “θεωρητικῶν” ὄρων, οί όποιοι δέν έμφανίζονται κατ’ άνάγκην στό κείμενο Κ.

Όταν πάλι ή έρμηνεία στό ΑΣ είναι ήδη μιά έρμηνεία με τή στενή έννοια, τότε άποκαλοῦμε τό ΑΣ *πλήρες*. Διαφορετικά όνομάζεται τό ΑΣ *μή-πλήρες*. Με άλλα λόγια, σε ένα πλήρες ΑΣ τό κείμενο πρέπει νά είναι ήδη μιά θεωρία και σε ένα μή-πλήρες ΑΣ τό κείμενο πρέπει νά είναι σε τέτοιο βαθμό μή-δομημένο, ώστε νά μήν είναι άκόμη θεωρία. Πετυχημένα παραδείγματα ΑΣ πού είναι πλήρη, βρίσκει κανείς σε άξιωματικές θεωρίες των φυσικῶν έπιστημῶν.

Έτσι καταλήξαμε σε τέσσερις, μεταξύ τους ανεξάρτητους διαχωρισμούς. Θα μπορούσαμε τώρα νά προχωρήσουμε με τέτοιο τρόπο, ώστε νά συνδυάσουμε μεταξύ τους τους διαχωρισμούς (α) έως (δ) και νά σκεφθοῦμε, αν ή ποίηση, ό μύθος και ή έπιστήμη ανήκουν σε τρεις διαφορετικούς, συνδυασμένους τύπους ΑΣ. Φαίνεται όμως ότι αὐτός ό τρόπος προσέγγισης δέν είναι

13. Πρβλ. σχετικά με αὐτό Balzer (1985a).

ὁ κατάλληλος γιά τόν μύθο. Θά χρησιμοποιήσουμε ἐπομένως τούς διαφορετικούς διαχωρισμούς μέ τή βοήθεια παραδειγμάτων στά τρία πεδία μας καί θά ἐξετάσουμε, ἂν ὅλοι μαζί συνθέτουν μιά συνεκτική εἰκόνα.

V. Ἡ ποίηση, ὁ μύθος καί ἡ ἐπιστήμη ὑπό τό φῶς τῶν ἀναπαραστατικῶν συστημάτων

Ἄν ἐπιχειρήσουμε νά ἐντάξουμε συγκεκριμένα παραδείγματα στούς ἀφηρημένους διαχωρισμούς τῆς τελευταίας παραγράφου, θά πρέπει νά ἔχουμε κατά νοῦν ὅτι οἱ διαχωρισμοί (α) ἕως (δ) καί ἀκόμη περισσότερο οἱ συνδυασμοί πού προκύπτουν ἀπ' αὐτούς εἶναι ἰδεατοί τύποι. Στήν πραγματικότητα οἱ μεταβατικές θέσεις δέν εἶναι σταθερές, ἀκόμη καί ὅταν ὁ ἐννοιολογικός διαχωρισμός, ὅπως στίς περιπτώσεις (α), (β) καί (δ), ὀδηγεῖ σέ δύο ἐπιλογές πού ἀλληλοαποκλείονται. Τά τρία πολιτισμικά μας φαινόμενα διεισδύουν τό ἕνα στό ἄλλο· παραδείγματος χάριν σέ ἐπιστημονικές πραγματείες, οἱ ὁποῖες παρουσιάζονται μέ ποιητική μορφή, καί σέ "ποιήματα" ἐπιστημονικοῦ περιεχομένου. Ὁ ἀναγνώστης θά συναντᾷ πάντα συγκεκριμένα παραδείγματα, τά ὁποῖα δέν ἐντάσσονται στίς κατηγορίες πού ἀναπτύξαμε ἐδῶ. Αὐτό ὅμως δέν ἀποτελεῖ ἀντίλογο, ἐφόσον τέτοιου εἴδους ἀντιτιθέμενα παραδείγματα δέν καταγράφουν τίς "τυπικές" περιπτώσεις, οἱ ὁποῖες ἐμφανίζονται "κατά κύριο λόγο". Τό ἴδιο πρόβλημα ἀντιμετωπίζει κάθε κατασκευή ἐννοίας καί θεωρίας στίς κοινωνικές καί τίς ἐπιστήμες τοῦ πνεύματος καί δέν σκοπεύουμε ἐδῶ νά ὑπεισέλθουμε σέ μιά γενική συζήτηση περί τῶν μεθόδων.

(α) Οἱ θεωρίες τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν διατυπώνονται κατά κανόνα μέ τρόπο ἀφηρημένο. Ἡ συμβολική διατύπωση εἶναι εὐρέως διαδεδομένη στή φυσική, τή χημεία, ἀλλά καί στήν οἰκονομία. Τέτοιες θεωρίες περιγράφουν συνήθως πολλά συστήματα καί ἐπομένως εἶναι εὐνόητη ἡ ἀφηρημένη διατύπωση χωρίς ὀνόματα (καί ὅλο τόν ἀντίστοιχο ὀπλισμό τῶν φυσικῶν γλωσσῶν).

Συγκεκριμένα παραδείγματα ἀφηρημένων κειμένων εἶναι: (E1): E. Mach: Οἱ ἀρχές τῆς μηχανικῆς, (E2): Landau καί Lifschitz: Lehrbuch der theoretischen Physik, (E3): Falk καί Jung: Axiomatik der Thermodynamik (στό Handbuch der Physik, III/2, 1959), (E4): W. Hildenbrand: Core and Equilibria of a Large Economy, Princeton, New Jersey 1974, (E5): Thibaut καί Kelley: The Social Psychology of Groups, New York 1969, (E6): Raub καί Voss: Individuelles Handeln und gesellschaftliche Folgen, Darmstadt - Neuwied 1981.

Συγκεκριμένα κείμενα συναντᾷμε τυπικά στή σφαῖρα τῆς λογοτεχνίας [Dichtung]: μυθιστορήματα, ἔπη, νουβέλες, ἀλλά καί πολλά ποιήματα διατυπώνονται μέ συγκεκριμένο τρόπο. Ἄς ἀναφερθοῦν ὡς παραδείγματα: (Λ1): Th. Mann: Τό μαγικό βουνό, (Λ2): Ὀμηρος: Ἰλιάδα, (Λ3): Heinrich von Kleist: Das Erdbeben von Chili, (Λ4): W. Busch: Die schöne Helene.

Καί οἱ μύθοι διατυπώνονται συχνά συγκεκριμένα, π.χ. (M1): T. Mallory: König Artus, (M2): W. v. Eschenbach: Πάρσιφαλ, (M3): Ὀμηρος: Ὀδύσ-

σεια, (M4): Σοφοκλής: Βασιλιάς Οιδίπους.

“Ατυπα” παραδείγματα θά ήταν ιστορικά έργα στην επιστήμη, τά όποια διατυπώνονται συγκεκριμένα, ή ή “άφηρημένη” ποίηση όπως τό έργο του Schiller “Glocke”. Ός πρός αυτό τό κριτήριο, οί μύθοι φαίνεται ότι βρίσκονται συνολικά πλησιέστερα στην ποίηση παρά στην επιστήμη.

(β) Τά επιστημονικά ΑΣ είναι κατά κανόνα ένταγμένα. Στην επιστημονική κοινότητα τών όμιλητών ύπάρχει όμοφωνία πάνω σέ όρισμένα παραδειγματικά συστήματα. Οί επιστημονικές θεωρίες κατασκευάζονται άκριβώς για νά έξηγοϋν καί νά έλέγχουν συστήματα, τά όποια μπορεί κανείς νά συναντήσει. Παραδείγματα: στή μηχανική (E1, E2) τό ήλιακό σύστημα, κάθε σύστημα σωματιδίου σέ έλεύθερη πτώση ως πρός τή γή, καθώς καί “ή παλίρροια καί ή άμπωτις” είναι μεταξύ άλλων παραδειγματικά συστήματα. Στή θερμοδυναμική (E3) κάθε άτμομηχανή είναι παραδειγματικό σύστημα, στην οίκονομία (E4) οί “κλειστές” άγορές, παραδείγματος χάριν μικρά, δυσπρόσιτα χωριά. Η κοινωνιολογία (E5, E6) είναι μεταξύ άλλων ένταγμένη σέ συστήματα, τά όποια άποτελοϋνται από μικρές ομάδες άτομων σέ συγκεκριμένες καταστάσεις λήψης άποφάσεων. “Ατυπες περιπτώσεις θά ήταν φιλοσοφικές-μεταφυσικές θεωρίες όπως ή “Φαινομενολογία του Πνεύματος” του Hegel.

Πρίν νά έξετάσουμε συγκεκριμένα παραδείγματα από τήν ποίηση, πρέπει νά άποκτήσουμε μιά σαφή είκόνα για τή φύση τών συστημάτων πού έμφανίζονται στά ΑΣ, τήν όποια δέν μελετήσαμε λεπτομερώς στό μέρος II. Είναι εϋνόητο νά θεωροϋμε ότι ένα διατυπωμένο μέ συγκεκριμένο τρόπο ποιητικό κείμενο άποδίδει τό σύστημα πού περιγράφεται σ’ αυτό. Τέτοια συστήματα όμως δέν θά ήταν κατά κανόνα πραγματικά συστήματα, αλλά άπλως δυνατά, έπινοημένα, ιδεατά. Η συγκατάταξη μή-πραγματικών συστημάτων στίς θεωρήσεις μας θά κατέστρεφε τό κοινό στοιχείο τών τριών πεδίων, τό όποιο συνίσταται στό ότι καί τά τρία θεσμοθετοϋν ΑΣ. Διότι ένα “ΑΣ” μέ ένα “άπλως δυνατό” σύστημα Σ δέν μπορεί νά χαρακτηρίζεται άυστηρά ως άναπαραστατικό σύστημα¹⁴.

“Αν όμως για εϋνόητους λόγους μένουμε σταθεροί στην άξίωση για πραγματικά συστήματα στό ΑΣ, τότε ποιά είναι αυτά τά πραγματικά συστήματα στην περίπτωση τής ποίησης; Τό έρώτημα τίθεται ειδικά για όλες εκείνες τίς περιπτώσεις, όπου τό κείμενο δέν αναφέρεται άμεσα σ’ ένα πραγματικό σύστημα, όπως παραδείγματος χάριν στον “Φάουστ” του Goethe. Η άπάντηση είναι: τά πραγματικά συστήματα στά ΑΣ πού δημιουργοϋνται από ποιητικά έργα είναι μέρη του κοινωνικού περίγυρου στον όποιο ζει ό ποιητής, κοινωνι-

14. Άκόμη καί αν αυτός ό χαρακτηρισμός γινόταν άποδεκτός, θά συνέχιζε νά ύφίσταται ή πραγματική διαφορά μεταξύ ΑΣ μέ αντίστοιχα πραγματικά συστήματα καί αυτών μέ άπλως δυνατά συστήματα. Αυτή ή διαφορά έχει όπωσδήποτε τέτοια βαρύτητα, ώστε μιά τόσο διευρυμένη έννοια του ΑΣ νά μήν εκφράζει κανένα οϋσιαστικό κοινό στοιχείο τών τριών πεδίων.

κά συστήματα, πού αντιλαμβάνεται στό περιβάλλον του.

Αυτή ή άποψη παρέχει φυσικά τεράστια περιθώρια για αντίστοιχες έρμηνείες. Στην πραγματικότητα όμως υπάρχουν τέτοια μεγάλα περιθώρια και καθιστούν τήν έπιστήμη τής λογοτεχνίας πολύ δύσκολη και μέ αντιστάσεις. Ίσως φανεϊ χρήσιμο νά αντιπαραβάλουμε τή δική μας άποψη, πού βέβαια δέν είναι νέα αλλά εξακολουθεϊ νά είναι ριζοσπαστική, μέ έναν άλλο δυνατό τρόπο θεώρησης. Σύμφωνα μέ αυτόν τόν εναλλακτικό τρόπο θεώρησης, θά λέγαμε ότι ή ποίηση αναπαριστά “διά τής μεσολάβησης”. Η πραγματικότητα έστιάζεται και μετασχηματίζεται αρχικά από τόν ποιητή στη σκέψη του, πρίν νά αναπαρασταθεϊ στό κείμενο μέ τή μεσολάβηση του ποιητή. “Αν φανταστούμε αυτήν τήν εικόνα από τήν αντίστροφη κατεύθυνση, πού είναι έδω σημαντική, από τό κείμενο πρός τήν πραγματικότητα, τότε προκύπτει μέ άνάλογο τρόπο μία έρμηνεία “διά τής μεσολάβησης”. “Έρμηνεύουμε” τό κείμενο αρχικά στόν κόσμο του ποιητή και έξάγουμε συμπεράσματα άπ’ αυτόν για τήν “πραγματικότητα πού βρίσκεται στά θεμέλια”. Αυτή ή εναλλακτική αντίληψη άποδεικνύεται, αν δώσουμε μεγαλύτερη προσοχή, ότι είναι συμβατή μέ τή δική μας: τελικά, ή έρμηνεία αντιστοιχίζει και πάλι στοιχεία τής πραγματικότητας πού περιβάλλει τόν ποιητή μέ αυτά του κειμένου. Συμφωνία υπάρχει, αν “παραλείψουμε” τό ενδιαμέσο στάδιο γύρω από τή σκέψη και τό πρόσωπο του ποιητή, όχι διότι τό θεωρούμε άσήμαντο, αλλά διότι περιπλέκει περισσότερο τό ζήτημα και δέν θά χρησιμοποιήσουμε: έδω αυτήν τήν πίο ειδική θεώρηση.

Είναι λοιπόν σαφές ότι τά ΛΣ πού δημιουργούνται από τήν ποίηση κατά κανόνα δέν είναι ένταγμένα. Ακόμη και όταν υπάρχουν, διαμέσου τής συγκεκριμένης διατύπωσης και βαθύτερης γνώσης στην κοινότητα των όμιλητών, παραπομπές σέ συγκεκριμένα γεγονότα, πού αναφέρονται στό έργο, αυτό περιέχει σχεδόν πάντα ουσιαστικά, έπινοημένα κομμάτια, έτσι ώστε νά μήν είναι τελικά δυνατό νά αναγνωρίσουμε ένα έντελως καθορισμένο σύστημα ως αναπαριστάμενο από τό κείμενο. Τό άποδεικνύουν τά άνωτέρω παραδείγματα (Λ1)-(Λ4). Στο “Μαγικό βουνό” γίνεται λόγος για τό Νταβός, αλλά τά περιγραφόμενα πρόσωπα κυρίως “έχουν έπινοηθεϊ μέσα” σ’ αυτό τό περιβάλλον. Παρομοίως, οί κοινότητες των όμιλητών των έργων “Ίλιάδα” και “Das Erdbeben von Chili” γνωρίζουν συγκεκριμένα, βασικά γεγονότα: τήν ύπαρξη τής Τροίας, τό γεγονός του σεισμού. Αλλά και έδω οί πράξεις πού έξιστορούνται στό έργο δέν μπορούν νά αποδειχθούν ούτε Ιστορικά. Καθαρά μή-ένταγμένο έργο είναι “Die schöne Helene”. Ατυπες περιπτώσεις θά ήταν παραδείγματος χάριν τά έργα “Jeanne d’Arc” του Apouilh, ή “Boris Godunow” του Puschkin.

Σ’ αυτήν τήν αντιπαραβολή παρατηρούμε ότι τά όρια είναι έδω έξαιρετικά δυσδιάκριτα και ότι και στην ποίηση υπάρχουν συχνά παραπομπές σέ πραγματικά συστήματα. “Αν τώρα στραφούμε πρός τούς μύθους, παρατηρούμε ότι αυτοί καταλαμβάνουν μία ενδιαμέση θέση, ανάμεσα στις δύο άκρες περιπτώσεις του ένταγμένου και του μή-ένταγμένου [nicht-verankert] ΛΣ. Αφ’ ενός μέν δέν είναι ένταγμένοι, έφόσον δέν είναι δυνατό νά παρέχονται έγγυή-

σεις ανεξάρτητα από την ιστορία για συμβάντα που εξιστορούνται σ' αυτούς. Καί σχεδόν πάντα τά πρόσωπα δέν μποροῦν νά εἶναι ἱστορικά, συγκεκριμένα ἄτομα· ὅσον ἀφορᾶ τά ὀνόματα, ὅπως τό παρατηρήσαμε στό μέρος II, πρόκειται κατά κανόνα γιά τίτλους. Ἐφ' ἑτέρου δέ οἱ μυθικές διηγήσεις ἐξιστοροῦν, ὅπως τό ἀναπτύξαμε στό I, ἑορτές ἢ ἱεροτελεστίες πού ἐξαρτῶνται ἐξ ἀρχῆς ἀπό τίς ἐποχές τοῦ ἔτους. Ἀκόμη καί ἂν αὐτές παραμορφώθηκαν ἢ συμπύχθηκαν κατά τίς συνεχεῖς μεταβιβάσεις, ὑφίσταται ἐντούτοις μιά σαφής διαφορά μέ τήν ποιητική διεργασία γενικά, ὅπου ἡ πλευρά τῆς μεταβίβασης εἶναι δευτερεύουσα. Θά μπορούσαμε νά χαρακτηρίσουμε τούς μύθους μέ κάποια ἀποδυναμωμένη ἔννοια ὡς ἐνταγμένους, καθόσον κυριαρχεῖ ἡ πεποίθηση στήν κοινότητα τῶν ὁμιλητῶν, ὅτι τά ἔργα ἀναπαριστοῦν ἐντελῶς καθορισμένα πραγματικά συστήματα καί ὅτι ὁ μόνος λόγος γιά τό ὅτι εἶναι δύσκολο νά δοθοῦν μέ ἀκρίβεια αὐτά τά συστήματα εἶναι ἡ ἔλλειψη ἱστορικής ἐρευνας.

Συνοψίζοντας διαπιστώνουμε ὅτι οἱ μῦθοι, ὅσον ἀφορᾶ τήν ἐνταξη [Verankerung], καταλαμβάνουν μιά ἐνδιάμεση θέση μεταξύ τῆς ἐπιστήμης καί τῆς ποίησης.

(γ) Οἱ σχέσεις εἶναι παρόμοιες καί στόν διαχωρισμό σέ ὁμοιογενῆ - ἀνομοιογενῆ. Σέ μερικές ἐπιστήμες βρίσκουμε ὁμοιογενῆ ΑΣ μεγάλου βαθμοῦ, ὅπως στή φυσική γεωμετρία, τή μηχανική ἢ τήν ἠλεκτροδυναμική. Ἐκεῖ περιγράφονται ἀναρίθμητα συστήματα διαμέσου ἑνός καί τοῦ αὐτοῦ κειμένου· ἄς σκεφθοῦμε π.χ. μιά θεωρητική περιγραφή τριγώνων, τροχῶν ἢ λαμπτήρων. Σ' αὐτές τίς ἐπιστημονικές περιοχές ὑπάρχουν σχετικά μέ τό σύνολο ὅλων τῶν συστημάτων, τά ὁποῖα ἀναπαριστᾶ τό κείμενο, πολύ μεγάλες τάξεις ὁμοιότητας ὡς πρός φυσικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα ὁμοιότητας, πού δίνονται ἀπό τήν ἐκάστοτε θεωρία (ὅπως: ἡ γεωμετρική "ὁμοιότητα", ἡ ἴδια μορφή στή διαδοχή τῶν κινήσεων, ἡ διατήρηση τῶν νόμων κάτω ἀπό τούς μετασχηματισμούς τοῦ Lorentz).

Στήν ποίηση ἀντίθετα, οἱ τάξεις ὁμοιότητας εἶναι μικρές: τά κοινωνικά συστήματα εἶναι κατά κύριο λόγο μέ μοναδικό τρόπο διαμορφωμένα καί βρίσκει κανεῖς ὅμοια συστήματα, μόνον ὅταν παραβλέπει πολλές (ἴσως τίς περισσότερες) λεπτομέρειες. Λόγω τοῦ ἔμμεσου τρόπου μέ τόν ὁποῖο δίνονται τά συστήματα, εἶναι παρ' ὅλα αὐτά προβληματική μιά ἀκριβέστερη ἐκτίμηση τῶν σχέσεων σ' αὐτό τό πεδίο. Ἀναφέρονται φυσικά καί ἄτυπες περιπτώσεις, ὅπως στή λογοτεχνία ὁ κατά φαντασίαν ἀσθενής τοῦ Molière, ἢ ἱστορικά γεγονότα στήν ἐπιστήμη. Καί ἐδῶ παρατηροῦμε, ἀκριβῶς ὅπως καί κατά τήν ἐνταξη τῶν ΑΣ, ὅτι ὑπάρχει στήν πραγματικότητα μιά αἰσθητή ἀλληλοδιείσδυση τῶν περιπτώσεων.

Γιά μᾶς εἶναι ἐδῶ σημαντικό μόνο τό ὅτι καί πάλι ὁ μῦθος καταλαμβάνει μιά ἐνδιάμεση θέση. Στόν μῦθο ἔχουμε μέ τή μορφή τῶν ἑορτῶν τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους μιά σχετικά μεγάλη τάξη μέ φυσικό τρόπο ὁμοίων μεταξύ τους συστημάτων. Σ' αὐτή τήν ὁμοιότητα περιεχομένου ὀφείλεται, ὅπως τό ἐξηγήσαμε στό μέρος I, ἡ τεράστια ὁμοιότητα μορφῆς ἢ δομῆς, πού παρουσιάζουν ὁ-

λοι οί μύθοι στους πιο διαφορετικούς λαούς.

(δ) Κατά τον διαχωρισμό σε πλήρη και μη-πλήρη ΛΣ προκύπτει τελικά ή ακόλουθη εικόνα. Στην επιστήμη ασχολούμαστε με πλήρη ΛΣ όσον αφορά τις θεωρίες των φυσικών επιστημών που διατυπώνονται με άφηρημένο τρόπο. Αυτές οι θεωρίες ενέχουν ήδη έναν τόσο μεγάλο βαθμό αφαίρεσης και συνεκτικότητας, ώστε να μην υφίσταται κανένας λόγος μιας νέας αφαίρεσης θεωριών από αυτές (με την έννοια που επεξηγήσαμε παραπάνω). Αυτό γίνεται φανερό και από την ονομασία: γίνεται λόγος για “θεωρίες” και όχι για “κείμενα”. “Όλα τα παραδείγματα (E1) έως (E6) μας δίνουν καθαρές περιπτώσεις με πλήρη ΛΣ.

Στόν χώρο της ποίησης ασχολούμαστε τυπικά με πλήρη ΛΣ. Για να πετύχει κανείς μια έρμηνεία σ’ ένα πραγματικό σύστημα, είναι κυρίως αναγκαίο να δομήσει περισσότερο το κείμενο, να τονίσει τα ουσιαστικά στοιχεία, να απωθήσει τα έπουσιώδη, κοντολογής, να συναγάγει διά της αφαίρεσης μια θεωρία από το κείμενο.

Μεταξύ αυτών των δύο ακραίων τύπων βρίσκουμε πάλι ένα ευρύ φάσμα μεταβατικών θέσεων, ευρύτερο ίσως απ’ ό,τι στις περιπτώσεις (γ) και (β). Ακόμη και στην επιστήμη, μόλις στρέψουμε την προσοχή μας από τις φυσικές επιστήμες, φθάνουμε άμεσα σε περιοχές, όπου τα κείμενα θεσμοθετούν μη-πλήρη ΛΣ. Αυτό αρχίζει να εμφανίζεται ήδη στις “έμπειρικές κοινωνικές επιστήμες”, όπου κείμενα όπως του Sigmund Freud είναι πάντοτε ευρέως διαδεδομένα, και συνεχίζεται με μεγαλύτερη ένταση, όταν παρατηρούμε τις επιστήμες του πνεύματος. Και στη λογοτεχνία συναντάμε διαδεδομένες προσπάθειες προς την κατεύθυνση της πληρότητας, όπως σε ιστορικά δράματα (Jeanne d’Arc, Wallenstein) ή έπη με δυνατό ιστορικό υπόστρωμα (Πόλεμος και Ειρήνη).

Και πάλι οί μύθοι τοποθετούνται σχεδόν στη μέση μεταξύ των άκρων. Αφ’ ενός μόν είναι πλήρεις, καθόσον δέν είναι απαραίτητη για την έρμηνεία τους ή αφαίρεση μιας ακόμη θεωρίας απ’ αυτούς. Η δομή της ιστορίας είναι κατά κύριο λόγο αρκετά σαφής και επικεντρωμένη στα ουσιαστικά. Αφ’ άλλου δέ ή έρμηνεία τους, όσον αφορά τα συστήματα που περιέχουν, είναι υποθετική, ώστε θά μιλούσε κανείς για μια όρισμένη “διεξαγωγή έρμηνείας”. Αυτή ή διεξαγωγή όμως είναι διαφορετικής φύσης από την πορεία κατά την έρμηνεία ενός ποιητικού έργου. Συνίσταται κατά κύριο λόγο στην επεξεργασία και διατύπωση ιστορικών υποθέσεων για τα έμμεσα θεμελιώδη συστήματα. Τα περισσότερα απ’ αυτά τα συστήματα είναι σήμερα γνωστά και τεκμηριωμένα από ιστορικά στοιχεία, όπως π.χ. τό κοινωνικό σύστημα της μινωικής έποχής στην Κρήτη, αυτό της Αίγυπτου πριν τις δυναστείες, των Σουμμέριων, των Κελτών, των Γερμανών και άλλων παλαιότερων πολιτισμών. Και σήμερα βρίσκουμε σε μέρη της γής εκτός Ευρώπης πολλούς όνομαζόμενους “πρωτόγονους” λαούς, οί όποιοι εξακολουθούν να ζούν “μυθικά”, δηλαδή να έχουν τελετές που εξαρτώνται από τις έποχές του έτους και να είναι όργανωμένοι με ανάλογο τρόπο. Πρέπει κανείς βέβαια να είναι πολύ προσεκτικός κατά την

ἀναγωγή στο παρελθόν σύγχρονων δεδομένων που συγκέντρωσε ή συγκριτική ανθρωπολογία και ἐθνολογία¹⁵. Ἡ ἀναφερόμενη διεξαγωγή ἐρμηνείας στους μύθους ἀνήκει στοῦ εἶδος τῆς ἐπιστημονικῆς κατασκευῆς καί ἐξέτασης ὑποθέσεων καί γι' αὐτό δέν ἀφορᾷ τήν ἀναγκαιότητα γιά ἀφαίρεση μιᾶς θεωρίας ἀπό ἓνα κείμενο, πού χαρακτηρίζει τά μή-πλήρη ΑΣ. Μποροῦμε λοιπόν νά ποῦμε ὅτι οἱ μύθοι στοῦ φάσμα ἀνάμεσα στά πλήρη καί μή-πλήρη ΑΣ τοποθετοῦνται μᾶλλον στά πλήρη καί ἐπομένως ἐγγύτερα στήν ἐπιστήμη.

Ἄν ἐξετάσουμε τώρα συνοπτικά τά τέσσερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα διαχωρισμοῦ καί τήν ἐφαρμογή τους στά τρία πεδία μας, προκύπτει ἡ ἀκόλουθη εἰκόνα. Καί στίς τέσσερις περιπτώσεις ἡ ἐπιστήμη καί ἡ ποίηση ἀντίκεινται ἡ μιά πρός τήν ἄλλη, ὡς ἀκραῖα σημεία ἐνός περισσότερο ἢ λιγότερο διαφοροποιημένου φάσματος ἀπό μεταβατικές καί μικτές μορφές. Συγχρόνως οἱ μύθοι βρίσκονται σ' ὅλες τίς περιπτώσεις (περισσότερο ἢ λιγότερο) στοῦ μέσον αὐτοῦ τοῦ φάσματος. Διατυπώνονται βέβαια συγκεκριμένα, καί ἐπομένως στοῦ σημείου (α) πλησιάζουν τήν ποίηση, ἀλλά τά ΑΣ πού δημιουργοῦνται εἶναι ὑποθετικά ἐνταγμένα καί σέ ἱκανοποιητικό βαθμό ὁμοιογενῆ, ὥστε νά παρατηρεῖται στά σημεία (β) καί (γ) μιά ἰσχυρότερη συγγένεια μέ τήν ἐπιστήμη. Τέλος, τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τήν πληρότητα τῶν ΑΣ τους (σημεῖο (δ)). Μποροῦμε νά ἐπιχειρήσουμε μιά περαιτέρω ἐννοιολογική διαφοροποίηση τῶν φασμάτων πού παρουσιάσαμε, ὥστε τελικά οἱ μύθοι νά μποροῦν νά ἐντάσσονται ἰδεατά-τυπικά ὡς περιπτώσεις σαφῶς ὀριοθετημένες, “μεταξύ” τῆς ἐπιστήμης καί τῆς ποίησης. Θά μπορούσαμε δοκιμαστικά νά τοὺς χαρακτηρίσουμε μέ τά ἐξῆς: τά ΑΣ πού θεσμοθετοῦνται ἀπό τοὺς μύθους εἶναι συγκεκριμένα, “ὑποθετικά ἐνταγμένα”, σέ μέτριο βαθμό ὁμοιογενῆ καί “ὑποθετικά πλήρη”. Ἐδῶ οἱ προσθῆκες “ὑποθετικά” δηλώνουν ὅτι τά θεμελιακά συστήματα δέν εἶναι ἀνεξάρτητα, καί κατά συνέπεια ἐκλαμβάνονται μόνο ὑποθετικά.

Τέλος, σχετικά μέ τόν ἰσχυρισμό μας, ὅτι ὅλες οἱ οὐσιαστικές διαφορές μεταξύ τῆς ποίησης, τοῦ μύθου καί τῆς ἐπιστήμης μποροῦν νά ἐκφράζονται διαμέσου τέτοιων ΑΣ, ἐπισημαίνουμε, ὅπως προηγουμένως, μόνο τά ἐξῆς: ἐκτός ἀπό τίς τέσσερις διαφορές (α) – (δ) πού ἀναφέραμε, δέν θεωροῦμε καμμιά ἄλλη ὡς σημαντική καί ἀνεξάρτητη ἀπ' αὐτές (δηλαδή μή δυνάμενη νά ἀναχθεῖ σ' αὐτές). Καί θά ἦταν ὑποχρέωση κάποιου πού θά διαφωνοῦσε νά μᾶς παρουσιάσει τέτοιου εἶδους διαφορές, πού πιθανῶς νά μᾶς διέφυγαν.

Ἐπίλογος

Ἐπιχειρήσαμε νά ἐπεξεργασθοῦμε τήν ἰδέα, ὅτι ἡ ποίηση, ὁ μύθος καί ἡ ἐπι-

15. Ἄν βρίσκουμε ἀκόμη καί σήμερα συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι δέν συσχετίζουν αὐτούς τοὺς μύθους μέ τίς παλαιότερες κοινωνίες καί δέν τοὺς ἐρμηνεύουν μέσα σ' αὐτά τά πλαίσια, αὐτό δέν ὀφείλεται πάντως στοῦ ὅτι δέν ἔχουν στή διάθεσή τους κάποια ἐπιπλέον στοιχεῖα πρός ἐπεξεργασία.

στήμη είναι συναφή είδη της ανθρώπινης δραστηριότητας, των οποίων ή συνάφεια κατανοείται έπακριβώς με την έννοια του ΑΣ. Δείξαμε ότι, από τέσσερις σημαντικές απόψεις, οί διαφορές των τριών αυτών πεδίων αναγνωρίζονται από τις διαφορές των ΑΣ που θεσμοθετούνται απ' αυτά: δηλαδή (α) ως προς την αφαίρεση των κειμένων, (β) ως προς την ένταξη σε πραγματικά συστήματα που αποδέχεται ή κοινότητα, (γ) ως προς την ομοιογένεια των αναπαριστάμενων συστημάτων και (δ) ως προς την πληρότητα της έρμηνείας, χωρίς να είναι αναγκαία ή διαδικασία της αφαίρεσης από την πλευρά του έρμηνευτή.

Οί διαφορές που καθορίστηκαν με ακρίβεια έχουν τεράστια μεθοδολογική αξία και αποτελούν στά τρία πεδία τή βάση για διάφορα είδη "αιτήματος αλήθειας" και "μεθόδων έπαλήθευσης", που συντονίζονται, στον χώρο της έπιστήμης, με πιο σύγχρονες προσεγγίσεις της θεωρίας της έπιστήμης¹⁶. Μιά διεξοδική έπεξεργασία αυτών των διαφορών δέν μπορεί να γίνει έδω για λόγους χώρου και αφήνεται για μία έπόμενη έργασία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Arbib, M.A. et al.: 1974, *System Theory*, Philadelphia.
- Balzer, W.: 1982, *Empirische Theorien: Modelle, Strukturen, Beispiele*, Braunschweig-Wiesbaden.
- Balzer, W.: 1985, *Theorie und Messung*, Berlin-Heidelberg-Tokyo-New York.
- Balzer, W.: 1985a, 'Stufen der Empirizität', *SPIEL* 4, 135-53.
- Campbell, N.R.: 1957, *Foundations of Science*, New York.
- Göttner-Abendroth, H.: 1983³, *Die Göttin und ihr Heros*, München.
- Goodman, N.: 1978, *Ways of Worldmaking*, Indianapolis.
- Horstmann, A.: 1979, 'Der Mythosbegriff vom frühen Christentum bis zur Gegenwart'. *Archiv für Begriffsgeschichte* 23, 7-54, 197-245.
- Kerenyi, K.: 1984, *Die Mythologie der Griechen*, 2 τόμοι, München.
- Λεκατσάς, Π.: 1985², *Διόνυσος*, Αθήνα.
- Ranke-Graves, R.U.: 1963, *Griechische Mythologie 1 und 2*, Reinbek bei Hamburg.
- Schoenfield, J.R.: 1967, *Mathematical Logic*, Reading, Massachusetts.
- Sneed, J.D.: 1979², *The Logical Structure of Mathematical Physics*, D. Reidel, Dordrecht.
- Weiler, G.: 1985, *Der enteignete Mythos*, München.

16. Πρβλ. π.χ. Balzer (1982).